

DE GOOD FOOD-STRATEGIE "NAAR EEN DUURZAAM VOEDINGSSYSTEEM IN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST" EINDBEOORDELING 2016-2020 SAMENVATTING

De Good Food-strategie werd eind 2015 op initiatief van de minister van Leefmilieu en Landbouw door de Brusselse regering aangenomen voor een eerste programmaperiode van 2016 tot 2020 (maar met bepaalde doelstellingen voor 2035)¹. Sindsdien is ze in de praktijk gebracht, halverwege geëvalueerd, licht herzien met goedkeuring van de Brusselse Regering begin 2019² en tot slot werd ze onderworpen aan een participatieve eindevaluatie in 2020, uitgevoerd in co-constructie met de participatieraad Good Food en de bijbehorende evaluatiewerkgroep.

De Good Food-strategie 2016-2020 maakt deel uit van een visie bestaande uit 7 strategische krachtlijnen:

1. toename van de lokale, duurzame **voedselproductie**,
2. begeleiding van de herlokalisatie en de overgang naar een duurzaam **aanbod** voor iedereen,
3. begeleiding van de **vraagovergang** voor iedereen,
4. ontwikkeling van een duurzame, wenselijke 'Good Food'-**voedingscultuur**
5. beperking van **voedselverspilling**,
6. reflectie op en bevordering van de voedingssystemen van **morgen**,
7. **governance** inzake de toepassing van de strategie.

Van de 119 voorschriften in de herziene strategie is 81% voltooid (terugkerend, niet-terugkerend) of opgestart (in uitvoering, gedeeltelijke bijdragen) (NB: 87% van de oorspronkelijke voorschriften is voltooid of opgestart).

In dit document worden de verwezenlijkingen en prestaties van de strategie 2016-2020 samengevat, met een toekomstgerichte visie, als bijdrage aan de ontwikkeling van het resterende deel van de strategie. Uit de resultaten blijkt dat de strategie een impuls heeft gegeven aan een transitie van het voedingssysteem in de richting van meer duurzaamheid, met een consistente en concrete startfase, waarbij sommige doelstellingen zijn bereikt en andere duidelijk nog moeten worden behaald (sommige investeringen van de afgelopen jaren zullen resultaten op langere termijn opleveren). Er kan nu dus een versnelling hoger worden geschakeld.

Dank aan alle actoren op het terrein - burgers, scholen, collectieven, verenigingen, gemeenten & OCMW's, ondernemers, federaties, bewegingen, netwerken enz. - die zich hebben ingezet voor de uitvoering van de strategie en die daadwerkelijk hebben bijgedragen tot het succes ervan.

Meer informatie:

[Strategie 2016-2020](#)

¹ https://document.environnement.brussels/opac_css/elecfile/Strat_GoodFood_NL

² https://leefmilieu.brussels/sites/default/files/user_files/goodfood_balans_halverwege_2016-2018.pdf

De gevolgen van de coronacrisis: enkele eerste elementen

Het is dan wel nog te vroeg om alle effecten (waarvan een flink aantal veeleer in de komende maanden zullen worden gevoeld) vast te stellen, of om de duurzaamheid van de effecten te bepalen, maar toch moesten we ons bij de evaluatie van de strategie buigen over de situatie om enkele kansen en aandachtspunten voor het vervolg van de strategie vast te stellen. Later kunnen die dan worden bevestigd/aangevuld.

Hoewel het voedingssysteem in zijn geheel niet zoveel te lijden heeft gehad als andere sectoren en er geen onderbreking van de bevoorrading is geweest, hebben de subsectoren ervan heel verschillende ervaringen. Er is duidelijk sprake van een omzetsdaling (uiteraard in de horeca, en in mindere mate in de levensmiddelenindustrie, de detailhandel, de landbouw en de visserij ...), maar ook van spelers die zichzelf opnieuw dienden of wisten uit te vinden. En binnen eenzelfde subsector zijn niet alle spelers op dezelfde wijze getroffen, het hangt af van hun afzetmarkt. Het model van de 'landbouwproducenten', dat met name door de tuinders in de landbouwproefruimte wordt gehanteerd, is sterk en duurzaam gebleken (reactiesnelheid/flexibiliteit).

Aangezien de horecasector centraal staat in de strategie (kantines, restaurants), zullen we aandacht moeten besteden aan de ondersteuning van een duurzaam herstel, maar ook aan de toekomst van bijvoorbeeld bedrijfskantines, gezien de evolutie van het telewerk.

Bovendien heeft de crisis de kwetsbaarheid van het voedselhulpsysteem aan het licht gebracht. De vraag naar voedselhulp is tijdens de crisis enorm toegenomen. Ook hier moet de strategie zich verder ontwikkelen en meer afgestemd zijn op sociale en gezondheidskwesties. De koopkracht daalde voor al te veel huishoudens dan wel, wat onder meer zal leiden tot een verlaging van het voedselbudget en minder aandacht voor duurzame voeding, maar er zijn ook een aantal voordelen verbonden aan de situatie. Zo leren we uit een enquête die in opdracht van de regering in september 2020³ onder de naam '*Laten we Brussel samen voorbereiden*' werd gehouden onder de Brusselse bevolking, dat de Brusselaars meer zelf thuis hebben gekookt, meer lokale producten hebben gekocht, meer zelf hebben geproduceerd ... Of deze trend zich verder zal doorzetten, moet uiteraard nog worden gevalideerd.

Een nieuw elan voor duurzame professionele landbouw

In 2015 waren er 16 stedelijke producenten in het BHG actief op een oppervlakte van ongeveer 5 ha. In 2020 zijn het er ongeveer 40, en dit op een oppervlakte van bijna 20 ha. Dit betreft producenten die over het algemeen (maar niet alleen) multifunctioneel zijn en ook diensten produceren op het gebied van vorming, gezondheid, sociale relaties en leefmilieu.

Om deze ontwikkeling van de stadslandbouw (SL) in Brussel aan te moedigen en te ondersteunen en om haar doelstellingen te bereiken, zijn via de Good Food-strategie inspanningen geleverd voor een betere toegang van de producenten tot de belangrijkste factoren die noodzakelijk zijn voor de bestendigheid en de duurzaamheid van hun activiteit, onder meer: toegang tot productiesites: bijna 9 ha is vrijgemaakt voor SL als onderdeel van de strategie; er is een juridisch en stedenbouwkundig actieplan voor duurzame stadslandbouw in het BHG ontwikkeld; de ontwikkeling van een landbouwgrondbeleid is aan de gang; toegang tot kapitaal: 78 SL-projecten zijn gesubsidieerd via 5 jaarlijkse projectoproepen; toegang tot de markten: het netwerk van SAGAL's, dat wordt bevoorrad door plaatselijke producenten, wordt gefinancierd door het Gewest; er zijn denkoefeningen over de oprichting van logistieke hubs aan de gang; toegang tot knowhow en kennis: er is een SL-facilitator opgericht die meer dan 150 begeleidingen heeft verstrekt⁴; 15 landbouwers hebben hun activiteit kunnen testen in de testruimte van het BoerenBruxselPaysans-project; de oprichting van een federatie is gesubsidieerd.

³ [Studie over de meningen en het gedrag van de Brusselaars voor de veerkracht van hun stad in het kader van de gezondheids crisis van COVID-19](#), Dedicated, september 2020.

⁴ Een begeleiding bestaat in gratis bijstand op maat bij het oprichten van een onderneming, het onderzoeken van technische vragen ...

Deze ontwikkeling van de SL heeft bijgedragen tot een stijging van de Brusselse productie, met name van groenten en fruit, die vandaag goed is voor een paar tienden van een procent van de Brusselse consumptie.

Om tegen 2030 de doelstelling te behalen van een duurzame en lokale productie (BHG + rand) van 30% van de niet-verwerkte groenten en fruit die de Brusselaars consumeren, en om de 1600 ha die nodig zijn voor deze voedselproductie voor Brussel te mobiliseren, moet met name, naast de verdere uitvoering en versterking van de lopende acties, steun worden verleend aan de conventionele landbouwers, die bijna 230 ha land bewerken in het BHG, om ze te oriënteren naar een agro-ecologische omschakeling van hun teeltpraktijken, en moeten de intergewestelijke samenwerkingsverbanden verder worden uitgebouwd om uitwisselingen tussen producenten en Brusselse consumenten te vergemakkelijken, en dit in een streven naar korte ketens.

Succesvolle productie door burgers

Sinds 2016 heeft de Good Food-strategie bijgedragen tot een toename van de duurzame zelfproductie van voedsel, en dit door burgers individueel en collectief in staat te stellen gediversifieerde voedingsprojecten te ontwikkelen met een impact op het milieu, de maatschappij en de gezondheid.

In de periode 2016-2020 is de zelfproductie in het Gewest toegenomen. In 2020 zal 40% van de huishoudens groenten of fruit telen: 34% groenten en 29% fruit⁵. Het streefcijfer van 30% van de Brusselse huishoudens die een deel van hun voedsel zelf produceren, is bereikt. Maar hoewel de zelfproductie ontegenzeggelijk bijdraagt tot de toename van de op het grondgebied van het Gewest geproduceerde hoeveelheden, is het moeilijk om de precieze omvang ervan te meten. Ook is het nodig een meer divers publiek te bereiken, en wel in die gebieden die daar het meest nood aan hebben.

Niet iedereen heeft een tuin (slechts 37% van de bevolking heeft er een) en het gebrek aan ruimte is het eerste obstakel voor zelfproductie. De toegang tot productiesites blijft bijgevolg een belangrijk aandachtspunt. In het Gewest bestaat er een belangrijk spanningsveld tussen verstedelijking en de grote vraag naar ruimte om fruit en groente te telen. De oppervlakte van collectieve en gezinsmoestuinen (82 ha in 2013) is lichtjes gedaald: 79 ha in 2018 als gevolg van het verdwijnen van sommige sites (maar er staan heel wat projecten op stapel). De oppervlakte aan moestuinen in de gewestelijke gebieden bedraagt 5,61 ha bruto: tussen 2015 en 2018 werd 1,93 ha bruto aan moestuinen aangelegd (toename met 50%). Ook hier zijn projecten aan de gang om tegen 2022-2023 te komen tot 7,55 ha. Er is ook gewerkt aan de kwestie van de toegang tot terreinen via openbare/particuliere projectontwikkelaars en actoren op het gebied van ruimtelijke ordening en hun stedenbouwkundige instrumenten. Deze inspanningen moeten worden voortgezet.

Wat de toegang tot technische en financiële middelen betreft, heeft de strategie sinds eind 2015 190 productieprojecten (gemeenten, OCMW's, verenigingen, burgercollectieven) en 168 schoolmoestuinen ondersteund. Verschillende (innovatieve) vormen van productie zijn ondersteund, zoals aquaponics, witlof- en paddenstoelenkweek, kippenhokken. De kwestie van de plaats die wordt toebedeeld aan fruitbomen, die niet is opgenomen in de voorschriften van de strategie (hoewel er enkele acties zijn uitgevoerd, met name in collectieve burgerprojecten), is sinds 2018 ook in een stroomversnelling geraakt.

Wat de toegang tot knowhow en informatie betreft, worden de Brusselaars die individueel of collectief aan burgerproductie willen doen, geholpen door praktische infofiches, zaaigoedkits (40.000 kits verdeeld tijdens 3 edities), het netwerk van meester-groentetelers (206 opgeleid, waarvan 80% actief), de workshops 'Telen in de stad' (298 workshops, 4.000 deelnemers). Voor collectieve initiatieven wordt technische ondersteuning geboden via de oproep tot het indienen van projecten 'Vooruit met de wijk', onderdeel Good Food. Van de collectieve moestuinen/productieprojecten van burgers die van 2016 tot 2020 werden gesteund, is 90% nog steeds actief, wat wijst op een stabiele werking en een solide installatie die goed in het stedelijk weefsel is verankerd.

⁵ Barometer van gedragingen op het vlak van duurzame voeding in het kader van de Good Food-strategie, AQRATE, sept 2020

De wens om sectoren elders te vestigen en korte ketens tot stand te brengen

Wat de **lokale transformatie** betreft, hebben tal van Good Food-acties steun verleend aan verwerkers die zich inspinnen voor meer Good Food (subsidies Be.circular; opleiding van nieuwe ondernemers ...). Dankzij de uitwisselingen met FEVIA, met name door zijn deelname aan de participatieraad en de lessen die zijn getrokken uit verschillende projecten op het terrein, kon expertise worden opgedaan en kon een betere kennis van de sector worden verkregen met het oog op de toekomstige uitwerking van de strategie Good Food 2.0. In elk geval stellen we vast dat het Gewest voor verschillende activiteiten de opstartfase heeft ondersteund (via subsidies, begeleiding ...), en dat de ondernemingen nadien Brussel verlaten wegens gebrek aan ruimte of geschikte infrastructuur (Beer Food, Simone à soif, Pa-Lais ...). Deze kwesties moeten worden aangepakt in het vervolg van de strategie en in relatie tot de economische beleidslijnen.

Hoewel voor de verplaatsing van sectoren en de totstandbrenging van een soort 'voedselgordel' in dit stadium nog geen grootschalige actie in het kader van de uitvoering van de Good Food-strategie is opgezet en de daarmee samenhangende doelstellingen nog niet zijn bereikt, zijn er toch verschillende initiatieven genomen, zoals steun aan verschillende projecten betreffende logistieke platforms om de toegang van lokale producten tot de Brusselse markt te vergemakkelijken (Farm coop, Etude, Terroirist ...). De logistiek blijft echter een belangrijke hinderpaal voor de bevoorrading van Brusselse professionals. Inspanningen voor de korte ketens zijn cruciaal voor de verdere strategie.

Op weg naar Good Food in alle handelszaken

De Good Food-strategie heeft gewerkt aan de transitie van alle soorten handelszaken, zowel de groothandel als de kleine spelers, aangezien deze twee systemen elkaar aanvullen.

Om de supermarkten aan te moedigen verder te gaan in hun aanpak, werd een verbintenisverklaring van de sector van de voedingszaken ondertekend tussen het Gewest en Comeos, UCM (de Franstalige Unie van de Middenstand), Apsia (de Franstalige beroepsvereniging voor zelfstandigen met een voedingszaak in zelfbediening) en UNIZO (2018). Deze overeenkomst heeft betrekking op de opwaardering in de handelszaken van producten die de Good Food-principes naleven (lokaal/Belgisch, seizoensproducten, alternatieven voor dierlijke eiwitten, producten met een biolabel, fair-trade-producten enz.) en omvat ook verbintenissen betreffende de strijd tegen voedselverspilling (preventie aan de bron en valorisatie van onverkochte producten).

De laatste jaren heeft Brussel een sterke groei gekend van nieuwe bedrijven (winkels, verwerkers, distributeurs enz.) die een meer lokaal aanbod aanbieden, met een voorkeur voor bioproducten, alternatieven voor vlees, aanpassing aan de seizoenen ... Dit aanbod is echter ongelijk verdeeld over het Gewest en niet alle Brusselaars hebben er toegang toe. Om deze toegankelijkheid tot Good Food te bevorderen, worden sinds 2016 verschillende verkoopmodellen ondersteund, zoals sociale kruidenierszaken, een coöperatieve supermarkt, rechtstreekse verkoop in manden (SAGAL enz.) ...

Via de Good Food-bedrijvengids werd de schijnwerper gericht op het Brusselse aanbod om zo de vraag te richten naar actoren die zich inzetten voor de transitie van voedselsystemen en om lokale en duurzame ketens te stimuleren. Uit het succes van een Good Food-speeddate in 2020 blijkt hun bereidheid om netwerken te vormen en de samenwerkingsverbanden te versterken.

Een Good Food-label voor kantines en restaurants

In de wetenschap dat (vóór de coronacrisis) de helft van de maaltijden van de Brusselaars buitenshuis werd genuttigd, was een van de belangrijkste acties van de Good Food-strategie gericht op kantines en restaurants.

Een Good Food-kantineprogramma werd ter beschikking gesteld van alle gemeenschappen (scholen, besturen, crèches, bedrijven enz.). Er waren 309 kantines bij betrokken: theoretische en praktische opleiding over duurzame voeding, begeleiding inzake veggie en antiverspilling, een helpdesk en specifieke tools voor openbare kantines (modelbestek, opleiding, uitwisselingsnetwerk). In 2017 werd een Good Food-kantinelabel gelanceerd om de

organisaties die betrokken zijn bij een Good Food-aanpak, in de verf te zetten. Om beter in te spelen op de realiteit van scholen, waarvan de meeste niet langer een keuken binnen hun school hebben maar gerechten laten bezorgen, werd in 2020 een Good Food-label voor centrale keukens voorbereid met het oog op een opstart in 2021. In oktober 2020 kregen 53 kantines, waarvan 13 openbare, het Good Food-label. Volgens een in 2020 uitgevoerde studie⁶ lijkt het label een goede hefboom om de menu's te verbeteren met het oog op meer duurzaamheid en een betere smaak, maar is het niet bekend genoeg. De resultaten zijn bovendien relatief beperkt in termen van kwantiteit (3,3% van de kantines met een label, en 18% van de in Brussel geserveerde maaltijden). Er kan enkel een ambitieuze doelstelling voor de verdere groei van het aantal gelabelde kantines worden vastgesteld als de kostenstructuur wordt herzien. Het doel is trouwens wel degelijk een grootschalige transitie, en niet het uitreiken van labels omwille van de labels.

Naar het voorbeeld van de kantines, en na overleg met de horecasector, werd in 2018 een Good Food-label gelanceerd voor restaurants. De aanpak is vergelijkbaar met het label voor de kantines. Eind 2020 waren er 77 restaurants met Good Food-label. Uit de evaluatie van de gelabelde etablissementen blijkt dat de betrokken restauranthouders hun aanpak blijven verbeteren (de voorkeur geven aan lokale, seizoens- en biologische producten, aandacht besteden aan het evenwicht op het bord, aan verspilling ...) nadat ze het label hebben behaald. Het indienen van een kandidatuur is dus niet de enige hefboom voor verandering, maar door zich aan te sluiten bij een gemeenschap van toegewijde actoren worden restauranthouders ertoe aangemoedigd om voortdurend nieuwe goede voedingspraktijken te blijven toepassen. Uit een studie is het volgende gebleken⁷: het label wordt gezien als ernstig, objectief en onafhankelijk. Het Good Food-label is momenteel het enige objectieve instrument om de ecologische praktijken van de sector te meten. Bovendien vormt de gemeenschap van restaurants met het Good Food-label een uniek netwerk in Brussel. Dit is uiteraard waardevol voor de uitwisseling van goede praktijken. Er werden echter verschillende zwakke punten vastgesteld, onder meer: momenteel wordt het label alleen gedragen door Leefmilieu Brussel, dat door de restauranthouders niet wordt beschouwd als een gesprekspartner van de horecasector; kwaliteit en smaak worden niet weerspiegeld in de criteria van het label, terwijl restauranthouders zich juist door deze elementen willen onderscheiden; het gebrek aan bekendheid van het label verzwakt het effect ervan; de restaurants met een label zijn niet representatief voor de sector en de Good Food-acties hebben weinig impact op de fastfoodketens, die nochtans zeer talrijk zijn in Brussel. Net als bij het kantineprogramma kunnen vraagtekens worden geplaatst bij de doeltreffendheid van het Good Food-label voor restaurants, gezien de behaalde resultaten. De bestaande maatregel moet worden aangepast om meer actoren te kunnen bereiken, zonder een evenredige verhoging van het budget.

Nieuwe dagelijkse voedingspraktijken voor de burgers

Om de burgers te begeleiden bij de overgang van hun eetgewoonten naar meer duurzaamheid, berustte de strategie enerzijds op communicatieacties en anderzijds op reeds bestaande steunpunten op het terrein. De gevolgde logica bestond in het opleiden, uitrusten, begeleiden en ondersteunen van steunpunten, zodat zij hun eigen doelgroepen konden bereiken. Deze actoren uit de praktijk zijn met name plaatselijke steunpunten (gemeenten en OCMW's) en verenigingen, die elk op lokaal niveau met hun specifieke doelgroep werken. Op die manier hebben verschillende projecten het mogelijk gemaakt rechtstreekse steun te bieden aan de actoren op basis van de doelgroepen via opleiding en begeleiding en om interne expertise te ontwikkelen in verband met de verenigingssector. De financiële steun werd verleend via oproepen tot het indienen van projecten voor verenigingen, gemeenten en OCMW's. In het kader van de strategie is steun verleend aan projecten die betrekking hadden op de verschillende thema's van duurzame voeding in relatie tot de vraag, met name voor doelgroepen met sociaal en cultureel diverse achtergronden. Naast opleiding en begeleiding is een repertorium van educatieve tools op het gebied van duurzame voeding opgesteld en verspreid. Tegelijkertijd werd een steunregeling (begeleiding en financiering) voorgesteld voor de talrijke projecten van burgercollectieven via de oproep tot het indienen van projecten 'Vooruit met de wijk' en 'Duurzame burgerwijken' (102 projecten in 5 jaar).

⁶ Stand van zaken van de Brusselse kantines, Sonecom, 2020.

⁷ Evaluatie van de Good Food-strategie voor de horecasector in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Innovative Cuisine, november 2020.

Wat de resultaten betreft⁸: in 2020 geeft 33% van de bevolking al aan veel duurzaam voedsel te consumeren, waarvan 1/4 dat sinds 1 jaar of minder doet.

Een transitie die alle doelgroepen moet omvatten

Hoewel 1/3^e van de Brusselaars een nieuw gedragspatroon heeft aangenomen, is dit verhoudingsgewijs meer het geval voor welgestelde doelgroepen (bijna 40%) dan voor de meer kwetsbare doelgroepen (27%). Voor 3/4^e van de Brusselaars vormt de prijs een belemmering voor duurzame voeding. Voor 42% van hen is de prijs zelfs een zeer groot obstakel⁹.

De uitvoering van de strategie was sterk gebaseerd op de bevordering van individuele gedragsveranderingen. De ondernomen acties impliceerden een sterk vertrouwen in de individuele verantwoordelijkheid. Maar dit beleid heeft zijn beperkingen, vooral als de 'koopcontext' (financiële, geografische en culturele toegankelijkheid van het aanbod) niet (of niet genoeg/niet overal) evolueert, vooral met betrekking tot de meer kwetsbare bevolkingsgroepen die over het algemeen in wijken wonen waar het Good Food-aanbod schaars is en niet goed is afgestemd op hun behoeften. Bij de herziening van de strategie die begin 2019 werd goedgekeurd, werd een meer systemische benadering van vraag en aanbod per wijk toegepast, en sindsdien zijn bepaalde krijtlijnen uitgezet: het komt erop aan de ontwikkeling van verkooppunten te ondersteunen in wijken met een zeer beperkt aanbod van Good Food en de diversificatie van de verkoopstructuren te stimuleren dankzij een aankoopbeleid dat is afgestemd op de verschillende profielen.

Good Food op het menu in de scholen

Met meer dan 250.000 leerlingen per dag zijn scholen een prioritair doelwit voor de voedingstransitie in Brussel. De opgezette acties zijn erop gericht leerlingen en hun ouders bewust te maken van het belang van gezond eten en hun gewoonten te veranderen, leerkrachten concrete acties te laten uitvoeren en beleidsmakers ertoe aan te zetten Good Food in hun praktijken te integreren. In 5 jaar tijd hebben de acties het mogelijk gemaakt de doelstellingen van de strategie te overtreffen, namelijk 10% van de Brusselse leerlingen bewust te maken van het belang van Good Food en meer dan 10 schoolmoestuinen per jaar aan te leggen. In 5 jaar tijd zijn er zowaar 168 moestuinen aangelegd. De acties hebben het ook mogelijk gemaakt de steun aan de drijvende krachten uit de verenigingswereld te versterken en meer en meer Good Food in de kantines en in de voeding op school te integreren via de Good Food- en Ecoschools-labels of het programma 'fruit en groenten op school'. 45 scholen hebben een Good Food- of Ecoschools-label. Het programma 'fruit en groenten' heeft 126 scholen en gemiddeld meer dan 30.000 leerlingen per jaar bereikt. Institutionele partnerschappen, die weliswaar nog moeten worden geconsolideerd, zijn opgezet om vaardigheden te bundelen, een gemeenschappelijke visie op Good Food uit te werken en de financiële middelen te rationaliseren.

De strategie had dus niet enkel een pedagogisch doel, maar heeft ook gewerkt aan het voedingsaanbod in de scholen en dus aan de schoolkantines. 25% van de leerlingen in het lager onderwijs en 15% van de leerlingen in het secundair onderwijs nemen een warme maaltijd op school. Tussen 2015 en 2020 hebben 12 scholen het Good Food-kantinelabel gekregen, wat neerkomt op 2.910 maaltijden (of 5% van de dagelijkse schoolmaaltijden in het BHG). Uit de studie die in 2020 is uitgevoerd in de kantines¹⁰, met name in scholen, is gebleken dat het vegetarische alternatief (65% van de scholen) en het gebruik van seizoensgebonden producten (55% van de scholen) eisen zijn waaraan scholen vaak voldoen via hun leveranciers. Onder de componenten van duurzame voeding wordt in 1/3 van de schoolkantines een vegetarisch menu aangeboden. Biologisch, lokaal en seizoensgebonden voedsel wordt aangeboden in 2 op de 5 kantines. Op dit vlak moet het project grootschaliger worden, dit geldt trouwens ook voor het kantinelabel in het algemeen.

Minder voedselverspilling aan de bron

⁸ Voor de resultaten per doelstelling van de strategie, zie de tabel in bijlage I.

⁹ Peiling Good Food, AQRATE, 2020.

¹⁰ Stand van zaken van de Brusselse kantines, Sonecom, 2020.

In het kader van de strategie is de strijd tegen voedselverspilling aan de bron gedurende deze vijf jaar niet alleen transversaal geïntegreerd, maar ook op een meer gerichte manier bij kantines en restaurants. In de gelabelde kantines is de voedselverspilling met gemiddeld 29% gedaald. 13% van de openbare kantines meldt dat de verspilling met meer dan 40% is verminderd. De potentiële verlaging van voedselverspilling in huishoudens is erg groot, maar het is geen sinecure om dit besef bij te brengen. Volgens de laatste Good Food-enquête wordt het terugschroeven van voedselverspilling opnieuw genoemd als het gedrag dat door de bevolking het vaakst in overweging wordt genomen als een manier om haar milieu-impact te beperken (61%). Een belangrijke hinderpaal ligt echter in het verschil tussen de perceptie van de verspilling en het feitelijke gedrag van de huishoudens. Volgens de strategie moest de voedselverspilling in het hele Gewest met 30% worden verminderd en met 40% voor huishoudens en collectieve openbare kantines. Momenteel komt uit de beschikbare gegevens naar voren dat het ANB¹¹ een verlaging van 25% van de voedselverspilling rapporteerde tussen 2016 en 2019. De trend van voedselverspilling lijkt dus af te nemen binnen de huishoudens, maar niet met de verwachte snelheid. Wat de andere schakels in de voedselketen betreft, geven de meest recente beschikbare bioafvalcijfers een schatting van 131.469 ton¹² voor al het bioafval uit voeding dat in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt geproduceerd. In vergelijking met de beschikbare cijfers die bij het begin van de strategie in 2016 werden voorgesteld (134.000 ton¹³), is de situatie niet verbeterd, maar ook niet verder verslechterd.

Onverkochte goederen ter ondersteuning van voedselhulp en lokale verwerking

Op het niveau van de gesubsidieerde verenigingsprojecten voor de recuperatie van onverkochte goederen (projectoproep Be.Circular), vinden we projecten van recuperatie van onverkochte goederen voor verdere transformatie en herverdeling.

In dit stadium lag de nadruk vooral op de valorisatie van onverkocht voedsel door de capaciteitsopbouw van de recuperatiesector te ondersteunen, evenals het bundelen van logistieke middelen om de recuperatie van onverkocht voedsel op gewestelijk niveau te structureren. In vijf jaar tijd heeft de strategie projecten voor de recuperatie van onverkocht voedsel gesteund, waarbij over de hele periode in totaal 2.500 ton onverkocht voedsel werd gerecupereerd en herverdeeld. Sinds 2016 is de verplichting om voedsel te schenken ook opgenomen in 27 milieuvergunningen uitgereikt door Leefmilieu Brussel, waardoor exploitanten verplicht zijn om voedsel te schenken, met inachtneming van de wettelijke voedselveiligheidsnormen voor producten die zij niet meer op de markt wensen te brengen, maar die wel nog geschikt zijn voor consumptie. In het kader van de verbintenisverklaring van de handelssector hebben Comeos, UCM/Apsia en UNIZO zich ertoe verbonden de bestaande tools te promoten en hun leden te informeren over de verschillende mogelijkheden om hun onverkochte goederen aan de voedselhulpsector te doneren (donatieplatform ...). Gemiddeld 11% van het voedsel dat in Belgische supermarkten uit de rekken wordt gehaald, wordt gedoneerd, een percentage dat sinds 2015 bijna verdrievoudigd is. Hoewel deze vorm van toenemende afhankelijkheid van de voedselhulpsector van onverkocht voedsel niet ideaal is, moet op korte en middellange termijn nog worden vastgesteld hoe dit soort steun in de toekomst zal worden verleend (rol van de sociale en milieusector, manier waarop ...).

¹¹ Agentschap Net Brussel - Analyse van de samenstelling van het huishoudelijk afval, jaarverslag.

¹² ULB-LOUISE – Potentiel des biodéchets collectables en Région de Bruxelles-Capitale, 2018, Studie in opdracht van Leefmilieu Brussel.

¹³ In de Strategie Good Food "Naar een duurzaam voedingssysteem in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest" - 2016, p. 82, Cijfers verkregen door optelling van het organische afval van huishoudens (analyses vuilnis Net Brussel), de selectieve ophaling voor biomethaanproductie (opgehaald door Net Brussel) en de resultaten van de studie "Evaluatie van de hoeveelheden voedselafval in het BHG", RDC-Environment voor de horeca, kantines, groothandelaars, kleine handelaars en markten uit 2006.

Al deze maatregelen scheppen banen

Dankzij de strategie kon rechtstreeks een aantal banen worden gecreëerd via de gesteunde projecten en de aangeboden opleidingen: **meer dan 260 nieuwe banen in 5 jaar**.

Deze banen zijn gecreëerd in de stedelijke landbouwproductiesector (80), na een opleiding om de professionele voedingssector te ontdekken (54), na een ondernemerstraject (96) of na steun voor commercieel gerichte projecten in het kader van de jaarlijkse 'Be Circular'-oproep tot het indienen van projecten (33).

Tools ten dienste van de strategie

Communicatie

Er zijn verschillende communicatietools en -acties ontwikkeld: webportaal, met onder meer een gids met de locatie van Good Food-actoren, Facebookpagina, nieuwsbrief, tools over het seizoensgebonden karakter, ambassadeurs, films en de jaarlijkse 'Good Food'-bijeenkomsten. Uit de enquêtes blijkt dat de Good Food-strategie eerder bekend is bij de 16-34-jarigen, de werkende bevolking en de Brusselaars die tot hogere sociale groepen (1-2) behoren (enquête 2018, 2020). 'Kwetsbare' profielen hebben het gevoel minder goed op de hoogte te zijn, zij hebben minder over Good Food gehoord.

Daarom moet de communicatie doelgerichter en inclusiever worden.

In ieder geval is er nood aan een nog uit te denken nieuwe vorm van bewustmaking. Zo moet niet alleen een lokaal aangepast en toegankelijk aanbod uitgewerkt worden maar dienen ook de voedingsgewoonten te veranderen, met inbegrip van de plaats van dierlijke eiwitten die moet heruitgevonden worden en de strijd tegen verspilling.

Projectoproepen

De strategie voorziet, op het niveau van verschillende krachtlijnen¹⁴, in het gebruik van de tool 'Projectoproep' om (sociale en technische) innovatie te stimuleren, in bestaande projecten steun op te nemen om projecten die hun doeltreffendheid en relevantie hebben bewezen te herhalen, samenwerking tussen vaardigheden, aanmoediging en begeleiding van collectieve burgerprojecten, vergemakkelijking van professionele productieprojecten en steun voor specifieke projecten voor de uitvoering van de strategie.

De projectoproepen vertegenwoordigen een budget van 5,8 miljoen euro over 5 jaar, d.w.z. 70% van de totale subsidies. Dit komt neer op ruwweg 300 projecten: steun aan 50 ondernemingen, 50 gemeenten en OCMW's, 100 verenigingen, 100 burgercollectieven. Nu de aanloopfase voorbij is, moet goed worden nagedacht over de manier waarop deze tool in de toekomst zal worden gebruikt, met name wat betreft de behoeften van de actoren (financieel? begeleiding? terugkerende ondersteuning? ...).

Beheer en middelen

Sinds de lancering in januari 2016 wordt de Good Food-strategie aangestuurd door Leefmilieu Brussel (LB) en Brussel Economie en Werkgelegenheid (BEW), die voor deze eerste uitvoeringsperiode hebben gezorgd voor een sterke focus op overheidsdiensten. De indicatieve vijfjarenbegroting van de strategie voorzag in een jaarlijks budget tussen 2,4 en 2,9 miljoen euro, dat werd nageleefd, met een totaal budget van 15,4 miljoen euro over 5 jaar voor de 2 besturen, dat daadwerkelijk is gemobiliseerd voor de uitvoering van de voorschriften (87% van de oorspronkelijke voorschriften is opgestart of afgerond).

De toegewezen VTE's vertegenwoordigden beperkte middelen in het licht van de ambities van de strategie, maar ook in het licht van de gebruikte interventiemodellen. Een voortzetting van de strategie moet dus, rekening houdend met de hypothese van constante human resources, enerzijds andere actoren verantwoordelijk maken voor acties (andere actoren in staat stellen acties te leiden, met name binnen van hun bevoegdheid en budget), en anderzijds acties prioriteren, wat in de aanvangsfase niet is gebeurd.

¹⁴ Vooral voorschriften 95, 98 (krachtlijn 6), maar ook 2 & 21 (krachtlijn 1), 41 (krachtlijn 2), 60 (krachtlijn 3), 107 (krachtlijn 7)

Participatieve governance

De strategie voorziet in de bevordering van deelneming aan het toezicht op en de evaluatie van de strategie, teneinde de participatieve dynamiek van de uitwerking van strategie voort te zetten. Er werd een adviesraad opgericht, die in 2019 een participatieraad werd, een structuur met een rol van uitwisseling, co-constructie en advies.

Dit openbare planningsproces, dat, voortgestuwd door hoge ambities, raadpleging, overleg, coördinatie en bespreking met talrijke partners inhoudt, vergt zeer veel middelen en kent derhalve zwakke punten, zoals de kosten-batenverhouding en de middelen die aan het proces worden toegewezen, zowel wat betreft de coördinatie als de actoren die eraan bijdragen. Het komt er nu op aan het systeem verder te ontwikkelen.

Naar steeds meer transversaliteit: sociale aspecten, gezondheid, economie

De bevoegdheid 'voeding' is een transversale bevoegdheid die verspreid en versnipperd is over verschillende overheidsdiensten en bestuursniveaus. De Good Food-strategie is voortgekomen uit de vaststelling dat 1/4^e van de milieu-impact van een Brussels huishouden verband houdt met het voedselsysteem. Maar het is wel duidelijk: de uitvoering van de strategie heeft weliswaar een positieve dynamiek op gang gebracht, maar is gedurende nagenoeg de volledige vijf jaar van haar uitvoering te veel op milieu- en landbouwvaardigheden gericht gebleven, ook al staat ze sinds kort meer open voor andere aspecten.

Enerzijds is er in de strategie dus duidelijk onvoldoende rekening gehouden met de kwestie van de toegang tot voeding voor een achtergestelde doelgroep. En anderzijds heeft de strategie zich ver van de economische tools ontwikkeld. Deze twee aspecten moeten duidelijk worden versterkt met het oog op de toekomst. Vanaf 2020 zijn er links gelegd met het opstellen van het geïntegreerde plan voor gezondheid en sociale diensten (Brussels Takes Care) en de gewestelijke strategie voor de economische transitie. Uiteraard heeft de versterking van de transversaliteit ook betrekking op andere lokale, gewestelijke en communautaire bevoegdheden, evenals op intensievere inspanningen op intergewestelijk niveau.